

سبزراه‌ها؛ بستر تحقق نگرش‌های نوین به شهر پایدار

الیا وطن پرست^{۱*}

evatanparast@yahoo.com

چکیده

بعد از انقلاب صنعتی؛ گسترش شهرنشینی و افزایش مشکلات جوامع شهری، دانشمندان و کارشناسان را بر آن داشت تا در غالب مباحثی از قبیل شهر پایدار، شهر اکولوژیک، آرمان شهر و غیره با ارائه راه‌کارهای متنوع، از جنبه‌های گوناگون به بررسی این مشکلات بپردازند. هدف از این تحقیق بررسی مسایل و مفاهیم مطرح شده از قبیل محله‌گرایی، پاستورالیسم شهری، انسان‌گرایی شهری، شهرخلاق و غیره (که برای ایجاد تحول در ساختار و تغییر در فضای حاکم بر محیط شهرهای امروزی مورد توجه کارشناسان قرار گرفته) در غالب راه‌کاری واحد است. با این‌که بیش‌تر اهداف این نگرش‌ها در یک راستا و هم‌سو با هم می‌باشند اما با نبود راه‌کار مشخص در هنگام طراحی و برنامه‌ریزی شهری، ممکن است هر کدام از این نگرش‌ها، طراحی شهر را به سوی بکشانند که نتوان تمامی خواسته‌ها و انتظارات کارشناسان را از شهر پایدار فراهم آورد. این تحقیق سبزراه‌های شهری را به عنوان بستری برای تحقق این انتظارات از محیط شهری معرفی می‌کند.

کلمات کلیدی: شهر پایدار، سبزراه، پاستورالیسم، محله‌گرایی، انسان‌گرایی شهری، شهر خلاق.

۱- دانشجوی دکترای منابع طبیعی، علوم کشاورزی و دانشگاه منابع طبیعی گرگان، ایران * (مسوول مکاتبات).

مقدمه

موضوع فضا و فضای شهری همواره از بحث‌های اصلی مجامع علمی معماری و شهرسازی بوده است و هر کارشناس به فراخور حیطه دانش خود در غالب مباحثی هم‌چون شهر پویا، شهر اکولوژیک، شهر پایدار، آرمان شهر و... به مسأله ناکارآمدی شهرهای امروزی اشاره کرده و برای فرار از خطر نابودی آن‌ها راه‌کارهایی ارایه داده است.

عده‌ای محله‌گرایی را چاره کار دانسته‌اند و عده‌ای مبحث شهرخلاق را مورد توجه قرار داده‌اند، افرادی هم بر گسترش فضاهای سبز و فضاهای عمومی در شهر تاکید کرده‌اند. اما آن‌چه در اکثر این مسایل به چشم می‌خورد تاکید بر حضور انسان در فضای شهر و رابطه‌ی پیاده با شهر است. از طرفی با توجه به روند روزافزون وابستگی شهروندان به وسایل نقلیه موتوری پیاده‌مداری در شهر کم‌رنگ شده و شهرها کم‌تر بر اساس مقیاس انسانی طراحی می‌شوند. با توجه به این مطلب باید فضاهای پیاده‌مدار به‌گونه‌ای طراحی شوند که علاوه بر حفظ عملکرد ارتباطی بین کاربری‌های مختلف شهری، موجب افزایش رونق اقتصادی و تعاملات اجتماعی-فرهنگی شوند و با تزریق نشاط و سرزندگی به فضاهای سرد شهری، حضور انسان به صورت پیاده را برای رفع نیازهای روزانه در فضاهای شهری تسهیل نمایند. حال اگر بتوان راه‌کاری ارایه داد تا برای رسیدن به شهر پایدار بستری فراهم شود به طوری که زمینه ساز تحقق بسیاری از این انتظارات باشد، شاید بتوان به یک اجماع در چگونگی طراحی شهر پایدار رسید. از این رو این مطالعه با بیان دیدگاه‌های مختلف برای ایجاد تحول در شهر، سعی در تجمیع این دیدگاه‌ها با ارایه یک راه‌کار در غالب سبزه‌راه‌های شهری دارد و آن‌ها را به‌عنوان راه‌کاری همه‌جانبه معرفی می‌کند.

سبزه‌راه‌های شهری راه‌های چند منظوره‌ای هستند که علاوه بر برعهده گرفتن بسیاری از خدمات و کاربری‌های شهری با ایجاد بستری مناسب برای پیاده‌روی در میان پوشش گیاهی، به‌افزایش حضور پیاده در شهر کمک می‌کنند. سبزه‌راه‌های شهری می‌توانند به عنوان بستری برای پیاده سازی اهداف نگرش‌های نوین به شهر پایدار مورد استفاده قرار گیرند.

بررسی نگرش‌های نوین به شهر پایدار

توسعه‌ی پایدار شهری و ایجاد شهر پایدار طی دهه‌های اخیر به تدریج به چهارچوب و الگوواره‌ی (پارادایم) نوینی در ادبیات نظری و علمی رایج در باب توسعه و برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. این الگوواره اگرچه ناظر به تفاسیر و نگرش‌های گوناگون است، اما در همه این تفاسیر سعی شده شهرهای امروزی به نحوی از نابودی و ناکارآمدی رهانیده شوند و برنقش انسان در شهر تاکید شده است. از طرفی حرکت به سمت رهایی از نابودی، ناظر به پیاده سازی این نگرش‌ها در برنامه‌ریزی و طراحی شهر پایدار است، اما با وجودی که بیش‌تر اهداف این نگرش‌ها در راستا و هم‌سو با هم می‌باشند لکن نبود راه‌کار مشخص ممکن است طراحی شهر را هر کدام به سویی کشاند، به طوری که این طراحی دیگر نتواند تمامی خواسته‌ها و انتظارات کارشناسان از شهر پایدار را فراهم آورد. حال اگر راه‌کاری منعطف و چند بعدی به برنامه‌ریزان شهری ارایه گردد که این راه‌کار بتواند به بستری برای پیاده سازی این نگرش‌ها در شهر پایدار تبدیل گردد، هم‌گسستگی و ناهمگونی در طراحی شهر از بین خواهد رفت و هم مانع از یک جانبه‌نگری برنامه‌ریزان و طراحان شهری خواهد شد. این مطالعه ابتدا به معرفی مختصری راجع به سبزه‌راه‌ها می‌پردازد و سپس امکان پیاده کردن اهداف تعدادی از این نگرش‌ها را در غالب یک راه‌کار واحد (سبزه‌راه‌های شهری) مورد بررسی قرار می‌دهد.

مختصری راجع به سبزه‌راه‌ها

عبارت سبزه‌راه برای مسیرهایی بکار می‌رود که انسجام طبیعت و محیط‌زیست را در ساختارهای شهری حفظ می‌کند. مسیرهای سبز، پارک‌های خطی پیوسته‌ای هستند که ارتباط بین فضاهای شهری را بر عهده دارند (۱). به عبارت دیگر، دالان‌هایی با پهنای متفاوت در میان پوششی گیاهی متشکل از درختان و دیگر رستنی‌های همراه آنان می‌باشند که در بین مراکز شهری برای استفاده‌ی تفریحی و یا برای حفاظت از محیط‌های طبیعی درون شهری (نواحی حفاظت شده در شهرها و حومه‌ی آن‌ها) به کار برده می‌شوند (۲).

ساکنین همگام و هماهنگ با مدیریت شهری حرکت کند. بنابراین داشتن شهرخلاق، نهایت آرزوی هر جامعه مدرن است (۷).

مردم، بنگاه‌های اقتصادی، فضاها، پیوندها و چشم انداز ۵ رکن اصلی شهرهای خلاق می باشند که توجه به این ارکان برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق در آینده حیاتی است (۷). از آنجایی که یکی از ارکان شکل‌گیری شهر خلاق، فضاست. بنابراین وجود فضای عمومی مطلوب در شهر می‌تواند بستر مناسبی را برای شکل‌گیری شهر خلاق فراهم کند. فضای عمومی به شهروندان این فرصت را می‌دهد تا خلاقیت خود را به نمایش بگذارند (۸).

همان‌طور که ذکر شده است افزودن عنصر خلاقیت به شهر یکی از راه‌کارهای حرکت به سمت شهرپایدار و توسعه پایدار شهر است و برای افزودن خلاقیت به شهر می‌توان از طراحی فضاهای عمومی خلاق بهره برد. یکی از عملکردهای سبزه‌های شهری ایجاد فضاهای عمومی است به طوری که این فضاها را در نقاط مختلف شهر دربر گرفته و شرایط حضور شهروندان را در این فضاها تسهیل می‌کند. در چنین شرایطی با طراحی فضاهای عمومی خلاق در بستر سبزه‌های شهری هم پیوستگی این فضاها حفظ می‌شود و هم شهروندان در این فضاها حضور پررنگ تری خواهند داشت (شکل ۱). از طرف دیگر ۵ رکن ذکر شده به عنوان ارکان اصلی شهر خلاق مسایلی جدا از سبزه‌های شهری نیستند، سبزه‌ها با دربرگرفتن فضاهای عمومی، مناطق اقتصادی و... همچنین با ایجاد پیوند بین کاربری‌های متفاوت شهری در کنار تلفیق محیط شهری با مناظر طبیعی و طبیعت مصنوع، نقش مؤثری در ایجاد شهر خلاق خواهند داشت.

سبزه‌ها فرصت تفریح، تفریح، تناسب اندام را فراهم می‌کنند، حفاظت از محیط‌زیست و تنوع زیستی، ترویج و توسعه اقتصادی را به ارمغان می‌آورند (۳)، به علاوه آن‌ها امکان حمل و نقل و دسترسی‌های غیرموتوری را بین مکان‌هایی که شهروندان در آن‌ها زندگی، کار و بازی می‌کنند، فراهم می‌آورند (۴). سبزه‌ها در طول یک چشم‌انداز، مبدأ و مقصد را پیوند می‌دهند و امکان پیاده‌روی، دوچرخه سواری و دویدن را در شهر فراهم می‌آورند. از طریق این مسیر بیش‌تر تفریحی، مراکز فعالیت‌های انسانی از قبیل مراکز اشتغال، مراکز تجاری، مراکز اقامتی و... به هم متصل می‌شوند (۵).

برای سبزه‌ها سه دوره یا نسل می‌توان نام برد: نسل اول سبزه‌ها که مربوط به سال‌های ۱۷۰۰ تا ۱۹۶۰ می‌شود، در واقع محورها، بلوارها و باغ‌راه‌های سلطنتی بودند و کاربردی جهت نمایش قدرت، شکوه و همچنین اتصال فضاهای پراکنده داشته‌اند. نسل دوم سبزه‌ها که مربوط به سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۵ می‌شود، در حقیقت یک واکنش به مشکلات ناشی از صنعتی شدن شهرها در این قرن بوده است، به این منظور با احداث دالان‌های تفریحی که به وسایل نقلیه موتوری اجازه عبور در آن‌ها داده نمی‌شد این دوره ادامه یافت. بالاخره این مفهوم تا آن‌جا پیش رفت که در نسل سوم سبزه‌ها که پس از ۱۹۸۵ شروع شد وظایف متعددی چون حفاظت از منابع فرهنگی-تاریخی، فراهم کردن دالان‌های تفریحی-توریستی در شهر، حیات‌وحش و حفظ زیستگاه در شهر، زیباسازی شهری و آموزش به عموم مردم، کاهش آسیب سیل شهری، بهبود کیفیت آب در شهر، را نیز دربرگرفت (۶).

شهر خلاق

شهر خلاق از جمله مباحث جدید در حوزه مطالعات شهر است که در رسیدن جامعه به توسعه پایدار شهری همواره مورد تاکید قرار گرفته است. طبق معیار سازمان جهانی یونسکو، شهری خلاق است که از نوآوری‌ها و توانمندی‌های شهروندان در توسعه پایدار شهری استفاده شود و تفکر خلاق

شکل ۱- ایجاد زمینه خلاقیت شهروندان در سبزه‌راه رزکنندی^۱ در بستون
(منبع: <http://armenianweekly.com& www.northendregionalreview.com>)

انسان‌گرایی شهری

یکی دیگر از دیدگاه‌های نوین به شهر پایدار تاکید بر حضور انسان در سطح شهر و طراحی و برنامه ریزی محیط شهری براساس نگرش انسان‌گرایانه می‌باشد. انسان‌گرایی یا اومانیزم دیدگاهی است که اولویت و اهمیت را به انسان می‌دهد. در اواسط قرن بیستم، انسان‌گرایی با انتقاد از رویکردهای معماری مدرن، که دوگانه‌ی انسان-طبیعت را نادیده می‌گرفت، وارد عرصه‌ی شهر و معماری شد. تا آن‌جا که در رشته‌های نوظهور مانند منظر، ادراک انسان از محیط به محور اصلی طراحی بدل شد (۹).

فضای جمعی از مؤلفه‌های اصلی منظر شهری است که به دلیل وابستگی حداکثری آن به حضور انسان، نگاه انسان‌گرا در ساماندهی آن از سایر جنبه‌ها پیشی می‌گیرد. فضای جمعی

باید مکان هم‌گرایی میان مسیرهای مهم دسترسی و جابجایی‌های شهری، قوانین و شرایط ارتقا کیفیت زندگی شهری و تأملی بر مکان حضور جامعه‌ای دارای فرهنگ مختص به خود باشد. فضای جمعی باید به گونه‌ای باشد که حضور در آن به امری اجباری برای انجام فعالیت‌های روزانه از قبیل: عبادت، دید و بازدید، کار و خرید بدل شود. نه این‌که برای حضور در آن فضا افراد قصد ورود به آن را بکنند. در طراحی فضای جمعی باید به مقیاس انسانی فضا، فعالیت‌های اجتماعی و روزمره، زیبایی‌شناسی و مکان‌یابی زندگی محور توجه شود (۹). در دیدگاه انسان‌گرایی شهری اساس هدف این نگرش، طراحی شهری با مقیاس انسانی است، به طوری که حضور انسان برای رفع نیازهای روزانه خود به امری اجباری تبدیل گردد. با توجه به ماهیت سبزه‌راه‌های شهری که بر مبنای

فضایی دلچسب و زیبا می‌شود، می‌تواند مورد توجه معماران منظر و برنامه‌ریزان شهری قرار بگیرد (شکل ۲).

مقیاس انسانی پایه‌ریزی شده است بدیهی است طراحی و برنامه‌ریزی سبزه‌ها که موجب حضور پررنگ و اجباری ساکنین شهر برای انجام فعالیت‌ها و رفع نیازهای روزانه در

شکل ۲- حضور شهروندان در سبزه‌ها رز کندی بستون

منبع: <http://newenglandopenmarkets.com/greenway>

محله‌گرایی

برنامه‌ها و طرح‌هایی خواهد بود که مدیریت شهری همیشه آرزوی تحقق آن‌ها را در سر می‌پروراند (۱۰). سبزه‌ها با خلق فضا و کشاندن ساکنین یک محله برای رفع نیازهای زندگی شهری به محیط پیرامون خودشان به صورت پیاده، باعث ایجاد تعامل شده و افزایش روابط اجتماعی را برای ساکنین محلات در پی دارند (شکل ۳). در واقع سبزه‌ها در جای‌جای شهر کلون‌های جمعیتی را ایجاد می‌کنند که روزانه باهم در ارتباط خواهند بود.

در سال‌های اخیر و در قالب مباحثی چون توسعه پایدار شهری و شهرسازی نوین مجدداً مبحث محله و محله‌گرایی به‌اشکال مختلف مطرح شده است. در رویکرد محله‌گرایی سعی شده است ترکیب و تلفیق بهینه‌ای از ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با زیرساخت‌های شهری از جمله نظام‌های حمل و نقل شهری، ایمنی و امنیت شهری، آرایه شود و توزیع خدمات عمومی و رفاهی و امثالهم فراهم آید. بنابراین می‌توان انتظار داشت که توجه به رویکرد محله‌گرایی علاوه بر انسانی‌تر کردن عرصه‌های زندگی شهرنشینان، تسهیل‌کننده اجرای

شکل ۳- افزایش ارتباطات اجتماعی و رفع نیازهای روزانه مردم توسط سبزه‌راه رز کندی بستون.
(منبع: <http://blog.rosekennedygreenway.org&www.archboston.org>)

پاستورالیسم

را دست‌مایه‌ی طراحی خود قرار می‌دهد. در این میان اصول سه‌گانه‌ی ویتروویوس شامل ایستایی، آسایش و حظ که از آن به زیبایی نیز تعبیر می‌شود به‌طور کامل بار دیگر مورد توجه قرار می‌گیرد (۱).

استفاده از سبزه‌راه‌ها در ساختارهای شهری زمینه‌ای را ایجاد می‌کند تا یک معمار پاستورال بتواند همراه با طراحی فضای مصنوع شهر و با در نظر گرفتن نیازها و کاربری‌های شهری فضای طبیعی را به‌عنوان عضو جدا ناشدنی و هم‌گون محیط شهری در نظر بگیرد، به طوری که هم‌زمان با نفوذ کمی عناصر طبیعی در شهر به کیفیت حضور این عناصر نیز بپردازد (شکل ۴). این درحالی است که اصول سه‌گانه‌ی ویتروویوس در این نوع طراحی قابل چشم‌پوشی نخواهد بود (شکل ۵).

معماری طبیعت‌گرا و رویکرد پاستورالیسم یکی دیگر از واکنش‌های انسان به نارسایی فضای حاکم بر شهرهای امروزی و تلاش در جهت پایداری آن‌ها است. تفاوت میان پاستورالیسم با رویکردهایی که به نوعی تلاش برای بازگرداندن طبیعت به شهر دارند، در نوع برخورد با وضع موجود شهرهاست. طبیعت‌گرایان با بازسازی بخش‌هایی از طبیعت در میان شهر، پیوند میان شهر و طبیعت را برقرار می‌کنند. در رویکرد حاکم بر طبیعت‌گرایی متعارف، تلاش می‌شود از طریق افزایش کمیت طبیعت، کمبود آن در شهرها جبران شود. حال آنکه در پاستورالیسم از پتانسیل‌های معماری و اجزای آن برای بازگرداندن طبیعت استفاده می‌شود. در این رویکرد کیفیت طبیعت به عنوان نیاز انسان مورد توجه قرار می‌گیرد. یک معمار پاستورال به طبیعت و نیازهای انسان اهمیت داده و آن

شکل ۴- نمایی از سبزه‌راه رز کندی بستون.
(منبع: <http://cieradesign.com>)

شکل ۵- تحقق اصول سه‌گانه‌ی ویتروویوس توسط سبزه‌راه رز کندی بستون.
(منبع: www.afterhood.com)

شهر-روستا (شبکه متمر شهری)

در شهر سیستمی است که در آن با استفاده از منابع و بستر طبیعی یک شهر، می‌توان بخشی از نیازهای غذایی شهروندان را تأمین و کیفیت محیط زیست شهری را اعتلا داد.

شبکه منظر شهری با محوریت گیاهان متمر سیاستی منسجم برای پیوند گیاهان متمر با شهرها در راستای توسعه پایدار شهریست. چهره کلیدی این شبکه، شامل کشاورزی و باغداری

مقیاس انسانی، ایجاد خاطره‌ی بصری و زیباسازی محیط‌های شهری، فراهم آوردن فرصت طراحی رود-دره‌ها و کریدورهای شهری به‌عنوان بخشی از شبکه سبزراه‌های شهری، درمیان گرفتن فضاهای جمعی و ایجاد فضاهای عمومی و افزایش دسترسی روزانه افراد به این فضاها و غیره تنها بخشی از قابلیت‌های طراحی و برنامه‌ریزی شبکه سبزراه‌های شهری است.

بحث و نتیجه‌گیری

بحث در مورد سبزراه‌ها، اهداف و عملکردهای ممکن این سیستم سبز شهری بسیار گسترده است اما آن‌چه که حایز اهمیت است و مورد توجه این مطالعه قرار گرفته، نگرش وسیع و همه‌جانبه به این مبحث است به طوری که بتوان مجموعه‌ای از اهداف نگرش‌های نوین به شهر پایدار را در خود جای داده و انتظارات کارشناسان از یک شهر پایدار را فراهم کند.

با توجه به مسایل مورد بررسی به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی چنین سیستمی دارای این قابلیت است و با دیدگاهی همه‌جانبه می‌تواند به ایجاد بستری مستعد برای پیاده‌سازی تمامی این اهداف بپردازد و مانع از یک جانبه‌نگری و کشیده شدن طراحی و برنامه‌ریزی شهر به یک‌سو و فاصله گرفتن از هدف دیگر شده و فضایی چند بعدی و پایدار را برای شهروندان فراهم آورد. البته این نکته نباید فراموش شود که بسته به نقاط قوت و امکانات بالقوه منطقه و شهری که قرار است به سمت پایداری حرکت کند در هنگام برنامه‌ریزی و طراحی سبزراه‌ها برای آن منطقه، تاکید طراحان روی برخی از این نگرش‌ها بیش‌تر خواهد شد (همانند قابلیت بالقوه شهرهای شمالی در رویکرد شهر-روستا) اما این به آن معنی نخواهد بود که مسایلی چون محله‌گرایی، شهرخلاق، پاستورالیسم و... در هنگام طراحی شبکه سبزراه‌ها فراموش شود.

منابع

۱- حناچی، س. و غزنوی، م. «برنامه‌ریزی سبزراه‌ها: از برنامه‌های محلی تا برنامه‌ریزی جامع مسیرهای چند منظوره ملی»، نشریه‌ی

از تخریب ذخایر طبیعی جلوگیری کرد و با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید به ابعاد اجتماعی و اقتصادی توسعه پایدار جامعه‌ی عمل پوشاند (۱۲).

آن‌چه در ایده شهر-روستا حایز اهمیت است چگونگی ایجاد بخش متمرکز در میان بافت شهری است. سبزراه‌ها با پیوند مناطق حومه و فضاهای سبز داخل شهر می‌توانند چگونگی گسترش و نفوذ طبیعت را در بافت شهری مدیریت کنند. مسیرهای سبز با هدف‌مند کردن فضاهای شهری و رسوخ به بافت مصنوعی شهر می‌توانند در میان خود شبکه‌های متمرکز را جای دهند که چگونگی دسترسی ساکنین شهر به این مناطق، مورد برنامه‌ریزی مدیران شهری قرار می‌گیرد.

جمع‌بندی و نگاهی اجمالی به عملکرد سبزراه‌های شهری

سبزراه‌ها با ورود خود به شهرها می‌توانند تغییرات گسترده‌ای در فضای شهری ایجاد کنند. همان‌طور که ورود آن‌ها به شهر زمینه‌ساز ایده انسان‌گرایی شهری است و تاکید بر طراحی شهر بر مقیاس انسانی دارد، در کنار آن محله‌گرایی را به فراموشی نمی‌سپرد و هم‌چنان‌که زمینه را برای طراحی یک معمار پاستورال فراهم می‌کند، نه تنها مانع ایجاد شهری خلاق نمی‌شود بلکه خود می‌تواند اساس برنامه‌ریزی فضاهای خلاق در سطح شهر باشد.

با توجه به قابلیت‌های گسترده، این شبکه شهری می‌تواند در هنگام طراحی شهرهای نوین به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های اساسی شهر همچون شبکه آب و فاضلاب، شبکه برق، گاز، شبکه حمل و نقل موتوری و... در نظر گرفته شده و دارای یک برنامه مشخص برای طراحی و یک بودجه جداگانه باشند.

مزایای برنامه‌ریزی شهری برای اجرای سبزراه‌ها بسیار متنوع است؛ فراهم آوردن فرصت‌های تفریحی گسترده برای مردم در درون مناطق شهری، تأمین منافع اقتصادی، حفاظت از ارزش‌های فرهنگی و میراث تاریخی، حفاظت از پوشش‌های طبیعی حومه شهرها و اتصال این مناطق طبیعی به فضاهای سبز شهری، ایجاد کلون‌های جمعیتی بدون مرز مشخص (شبه-محله)، فراهم آوردن امکان طراحی شهر انسان‌گرا با تأکید بر کیفیت حضور عناصر طبیعی و مصنوعی در کنار هم و برپایه

- ۹- منصوری، مریم السادات. «انسان‌گرایی: ویژگی گم شده فضاهای جمعی امروز در تهران(نمونه موردی: پیاده راه ۱۷ شهرپور»، مجله منظر(۳۲-۳۵) پاییز ۱۳۹۲، شماره ۲۴.
- ۱۰- براتی، ناصر. «محل‌گرایی راهی به سوی شهر انسان‌گرا»، مجله منظر(۶۶) بهار ۱۳۹۱، شماره ۱۸.
- ۱۱- حبیبی، ساناز. «پاستورالیسم طبیعت بکر در مقابل طبیعت مصنوع»، مجله منظر(۲۶-۲۷) زمستان ۱۳۹۲، شماره ۲۵، نظریه‌های نو.
- ۱۲- شیبانی، مهدی. چمن آراء، ساناز. «شبکه متمر شهری راه‌کاری برای دستیابی به توسعه پایدار»، مجله منظر(۱۸-۲۳) پاییز ۱۳۹۱، شماره ۲۰.
- هویت شهر (۵۹-۷۰)، ۱۳۸۸، سال سوم، شماره ۳.
- ۲- تقوایی، مسعود. «تحلیل آماری بر روند گسترش ناموزون کاربری شبکه معابر در شهر اصفهان» جامعه‌شناسی کاربردی (۱۹-۳۶)، زمستان ۱۳۸۹. سال بیست و یکم، شماره پیاپی ۴۰، شماره ۴.
- 3- Lindsey, G., Man, J., Payton, S., & Dickson, K., (2004). Property Values, Recreation Values, and Urban Greenways. *Park and Recreation Administration*. 22, 69:90.
- 4- Bryant, M., (2006). Urban landscape conservation and the role of ecological greenways at local and metropolitan scales. *Landscape and Urban Planning*. 76, 23:44.
- 5- Conine, A., Xiang, W., Young, J., & Whitley, D., (2004). Planning for multi-purpose greenways in Concord, North Carolina. *Landscape and Urban Planning*. 68, 271:287.
- 6- Searns, R.M., (1995). The evolution of greenways as an adaptive urban landscape form. *Landscape & Urban Plan*. 33, 65:80.
- ۷- سجادیان، مهیار. «دانشگاه موج چهارم، تعاملات رشته ای و شهرهای خلاق (واکاوی راهبرد بهینه در کشور) فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس(۳۹-۵۶)، بهار ۱۳۹۳. سال ششم، شماره ۱۹.
- ۸- کلانتری، بهرنگ. یاری‌قلی، وحید. رحمتی، اکبر. ۱۳۹۱. «فضای جمعی و شهر اخلاق»، مجله منظر(۷۴-۷۹) تابستان ۱۳۹۱، شماره ۱۹، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.